

УДК 808.5:32-051(430) "2019"(045)

Наталія Пирлік

ORCID: 0000-0002-3102-8554

ОСОБЛИВОСТІ ЕПІДЕЙКТИЧНОГО МОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВИ АНГЕЛИ МЕРКЕЛЬ)

У статті досліджено особливості епідейктичного мовлення політичного діяча на матеріалі промови федерального канцлера ФРН Ангели Меркель, виголошеної перед випускниками Гарвардського університету (США). Здійснено лексико-семантичний, синтаксичний і дискурсивний аналізи тексту, що дозволило виявити специфіку його композиційно-риторичної організації. Встановлено, що промова вибудовується як система послідовно розгорнутих мотиваційних настанов, реалізованих за допомогою відповідних мовних засобів, зокрема експресивного синтаксису. З'ясовано роль особистісного й історичного досвіду як важливого аргументативного ресурсу. Особливу увагу приділено значенню інтертекстуальних концептів у формуванні смислової цілісності виступу. Доведено, що епідейктичне мовлення в умовах позаполітичної комунікації спрямоване на формування ціннісних орієнтирів аудиторії та характеризується високим риторичним потенціалом.

Ключові слова: епідейктичне мовлення, політичний діяч, аксіологічна модель, політичний дискурс, риторична стратегія, Ангела Меркель.

DOI 10.34079/2415-3168-2026-19-34-13-23

Постановка проблеми в загальному вигляді й зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Політичне мовлення традиційно розглядається як дискурсивна практика, що формується під впливом ідеологічних, партійних і соціальних чинників і орієнтується на чітко визначену аудиторію. У межах такого підходу комунікативна стратегія політичного діяча спрямована на досягнення конкретних прагматичних цілей, а саме: переконання, мобілізації або легітимації влади. Разом із тим, науковий інтерес викликає спроможність політичного діяча до адаптації в нестандартних комунікативних ситуаціях, зокрема у виступах, адресованих аудиторії, яка не є безпосереднім об'єктом політичного впливу, у тому числі в іншому національному та соціокультурному контексті. У таких умовах трансформується не лише адресність мовлення, але і його функціонально-смилова організація. Політичний діяч постає не стільки як носій певної ідеології чи представник політичної сили, скільки як особистість із власним життєвим досвідом і системою цінностей, що зумовлює зміщення акценту з прагматично-політичного на епідейктичний вимір мовлення. У результаті відбувається переорієнтація з аргументації політичних позицій на формування ціннісних орієнтирів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такий тип мовлення розглядається в межах епідейктичної риторики, описаної ще Аристотелем, для якої характерне утвердження цінностей і формування спільного світогляду (Aristotle, 2007). Його визначальною характеристикою є орієнтація не стільки на аргументативне доведення, скільки на конституювання спільного аксіологічного простору аудиторії через актуалізацію категорій гідності, честі та соціально значущих ідеалів. У сучасних риторичних і дискурс-орієнтованих працях епідейктичне мовлення розглядається як механізм формування та відтворення ціннісних орієнтирів суспільства. С. М. Кондіт інтерпретує його як засіб символічної інтеграції аудиторії, що не зводиться до суто церемоніального оформлення, а виконує важливу функцію соціальної координації та підтримання спільних цінностей у межах політичної спільноти (Condit, 1985). Л. Перно осмислює епідейктичну риторику як дискурс утвердження соціально значущих норм та ідеалів (Pernot, 2015). У вивченні політичного мовлення увага зосереджується на аналізі риторичних і стилістичних засобів впливу. Зокрема, Дж. Чартеріс-Блек акцентує роль метафори як

інструменту концептуалізації політичної реальності (Charteris-Black, 2014). У працях А. Фінлейсона й Дж. Аtkінса політичне мовлення осмислюється як перформанс, у межах якого риторичні засоби, зокрема інтертекстуальність і цитування, сприяють відтворенню комунікативних практик, що набувають ознак епідейктичного нарративу (Atkins and Finlayson, 2016). У лінгвістичних дослідженнях публічних виступів у фокусі перебувають їхні жанрові та стилістичні характеристики. Так, у працях Н. Кондратенко аналізується типологія мовленнєвих жанрів політичного дискурсу й особливості інавгураційних промов (Кондратенко, 2022). І. Андрущенко зосереджує увагу на лінгвостилістичних характеристиках першої програмної промови політичного лідера, яка виконує не лише інформативну, а й ціннісно-орієнтаційну й інтегративну функції, що дозволяє розглядати її як різновид епідейктичного мовлення (Андрущенко, 2025). У новітніх студіях акцентовано на лінгвістичних і стилістичних особливостях публічних промов як засобі реалізації їхнього впливового потенціалу (Kotenko et al., 2023).

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю виявлення лінгвістичного механізму адаптації епідейктичного мовлення політичного діяча в умовах, де прямий політичний вплив не є домінантною комунікативною метою.

У цьому аспекті особливого інтересу набуває запрошення Федерального канцлера ФРН Ангели Меркель до виступу перед випускниками Гарвардського університету (США). Слід зазначити, що в Сполучених Штатах сформувалася усталена традиція розглядати церемонії вручення дипломів випускникам як події не лише академічного, але й широкого суспільного значення. Здебільшого центральним елементом цього заходу є урочиста випускна промова (англ. *commencement speech*) видатного відомого діяча, яка функціонує як форма публічного дискурсу, що актуалізує значущі соціальні, культурні та ціннісні смисли.

Мета статті полягає у виявленні композиційно-риторичних особливостей епідейктичного мовлення федерального канцлера ФРН Ангели Меркель та визначенні їхньої ролі у реалізації впливу на аудиторію. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**: 1) проаналізувати композиційну організацію промови, зокрема систему мотиваційних настанов; 2) виявити ключові риторичні засоби, що структурують і підсилюють вплив виступу на аудиторію; 3) встановити потенціал особистого й історичного досвіду як аргументативного ресурсу; 4) схарактеризувати мовні та дискурсивні механізми формування ціннісних орієнтирів адресатів.

Методологічну основу дослідження становлять положення сучасної риторики та дискурс-аналізу. У роботі використано загальнонаукові методи аналізу й узагальнення, а також спеціальні лінгвістичні методи: дискурс-аналіз – для інтерпретації комунікативних стратегій і функцій мовлення; контекстуально-інтерпретаційний метод – для виявлення смислових і ціннісних компонентів тексту; стилістичний аналіз – для дослідження експресивних мовних засобів; елементи риторичного аналізу – для характеристики композиційної організації та риторичних фігур.

Матеріалом дослідження слугувала урочиста промова федерального канцлера ФРН Ангели Меркель, виголошена перед випускниками Гарвардського університету (США) під час церемонії вручення дипломів 30 травня 2019 року (Merkel, 2019).

Виклад основного матеріалу. Композиційна організація промови вирізняється чіткою структурованістю та функціональною зумовленістю її складових. Виступ побудований як послідовне розгортання змісту від індивідуального досвіду мовця до узагальнених ціннісних орієнтирів, адресованих аудиторії. Важливою особливістю композиції є її організація через систему мотиваційних настанов, які формулюються мовцем на основі особистого й історичного досвіду і поступово набувають універсального значення. Така структура забезпечує логічну цілісність промови та підсилює її риторичний вплив. Початок виступу виконує функцію смислового налаштування і реалізується через інтертекстуальне звернення до німецького письменника Германа Гессе, що задає ключовий мотив промови – осмислення початку як визначального моменту. Разом із цим, посилення на слова Гессе актуалізує культурну ідентичність мовця та підкреслює автентичність висловлювання. Цілком логічно, що вступна частина характеризується зміною мовного коду: англійська мова забезпечує встановлення контакту з аудиторією, тоді як перехід до німецької маркує початок основної частини виступу,

наприклад:

(1) англ. *Today is a day of joy. It's your day. Many congratulations! I am delighted to be here today and would like to tell you about some of my own experiences. This ceremony marks the end of an intensive and probably also hard chapter in your lives. Now the door to a new life is opening. That's exciting and inspiring.*

The German writer Hermann Hesse had some wonderful words for such a situation in life. I'd like to quote him and then continue in my native language.

нім. *Hermann Hesse schrieb: „Jedem Anfang wohnt ein Zauber inne, der uns beschützt und der uns hilft zu leben.“: («У кожному початку прихована чарівність, що нас оберігає і допомагає жити»).*

У прикладі (1) лексема нім. *Zauber* «чарівність, магія» є нетиповою для промо політичного лідера, оскільки вона належить до художньо-образної сфери та є нехарактерною для прагматичного політичного дискурсу. Цей іменник виконує конкретну риторичну функцію – репрезентує початок не лише як об'єктивний факт чи історичний процес, а як емоційно пережитий досвід, що містить у собі потенціал можливості та відкритості. Водночас вона передає відчуття дивовижного, пов'язаного з появою нового. Суттєвою є вказівка канцлера на те, що наведена цитата Германа Гессе не є випадковою: вона безпосередньо пов'язана з особистим досвідом Ангели Меркель і функціонує як джерело індивідуальної мотивації. Зокрема, ці слова надихали її в період завершення навчання, що надає інтертексту біографічної глибини. Цитата перестає бути зовнішнім елементом оформлення вступу й інтегрується в структуру наративу як смисловий центр, що поєднує початок промови з подальшим розгортанням особистої історії. У такий спосіб, інтертекстуальне звернення набуває не лише композиційного, але й концептуального значення, пор.:

(2) нім. *Diese Worte Hermann Hesses haben mich inspiriert, als ich mit 24 Jahren mein Physikstudium abschloss. Es war das Jahr 1978. Die Welt war geteilt in Ost und West. Es war die Zeit des Kalten Krieges. Ich bin in Ostdeutschland aufgewachsen, in der DDR, dem damals unfreien Teil meines Heimatlandes, in einer Diktatur. Menschen wurden unterdrückt und überwacht. Politische Gegner wurden verfolgt. Die Regierung der DDR hatte Angst, dass das Volk weglaufen würde in die Freiheit. Deshalb hatte sie die Berliner Mauer gebaut. Sie war aus Beton und Stahl. Wer bei dem Versuch entdeckt wurde, sie überwinden zu wollen, wurde verhaftet oder erschossen. Diese Mauer mitten durch Berlin teilte ein Volk – und sie teilte Familien. Auch meine Familie war geteilt.*

У прикладі (2) А. Меркель переходить від інтертекстуального введення теми до її конкретизації через особистий досвід, що подається в історичному контексті. Політик локалізує власний життєвий етап у чітко визначених історичних координатах – періоді холодної війни та поділу світу на Схід і Захід. Розгортання цієї тези супроводжується актуалізацією прецедентних імен зі сфери-джерела «Історія» нім. *Kalter Krieg, Ost und West, die DDR, Berliner Mauer*, що функціонують як маркери політичного й ідеологічного розмежування. Введення цих елементів дає змогу представити індивідуальний досвід канцлера як частину історичного процесу. Для створення ефекту фактологічної насиченості та підсилення драматизму умов життя в НДР використовуються переважно пасивні синтаксичні конструкції нім. *Menschen wurden unterdrückt und überwacht. Politische Gegner wurden verfolgt, Wer bei dem Versuch entdeckt wurde, sie überwinden zu wollen, wurde verhaftet oder erschossen.* Домінування пасивних конструкцій фокусується здебільшого на репресивних діях влади проти народу. Проте, активні конструкції мають у функції підмета іменник на позначення урядової установи нім. *die Regierung der DDR*. Показово, що головні риси влади у зазначених реченнях відображені двома іменниками нім. *Angst, Berliner Mauer*. Власне Берлінська стіна виступає стрижневим компонентом, який репрезентується не лише як фізичний об'єкт, але як символ поділу – політичного, соціального й особистісного. Стіна характеризується через матеріальні ознаки нім. *Beton und Stahl*, що підсилює відчуття непроникності та замкненості. Образ стіни набуває визначального значення в особистому наративі Ангели Меркель, оскільки він репрезентує повторюваний щоденний досвід несвободи, пов'язаний із неможливістю перетину межі, пор.:

(3) нім. *Meine erste Arbeitsstelle nach dem Studium hatte ich als Physikerin in Ost-Berlin an der Akademie der Wissenschaften. Ich wohnte in der Nähe der Berliner Mauer. Auf dem Heimweg von*

meinem Institut ging ich täglich auf sie zu. Dahinter lag West-Berlin, die Freiheit. Und jeden Tag, wenn ich der Mauer schon sehr nahegekommen war, musste ich im letzten Moment abbiegen – zu meiner Wohnung. Jeden Tag musste ich kurz vor der Freiheit abbiegen. Wie oft habe ich gedacht, das halte ich nicht aus. Es war wirklich frustrierend.

Автобіографічний аспект, зокрема згадка про першу роботу в Східному Берліні та життя поблизу Берлінської стіни, дозволяє перенести абстрактний історичний контекст у площину індивідуального переживання. Опис щоденного руху до стіни структурно організований через повторювану модель нім. *jeden Tag*. Така синтаксична повторюваність створює ефект циклічності й підкреслює монотонність і безвихідність ситуації. При цьому формується чітка просторово-сміслова опозиція: нім. *Ost-Berlin* як простір обмеження протиставляється нім. *West-Berlin*, що репрезентується через метонімічне означення нім. *Freiheit*. Важливим елементом структурування описуваної ситуації виступає дієслово нім. *abbiegen*, що узагальнює досвід несвободи, перетворюючи його на повторювану модель поведінки в умовах обмеження. Суттєво, що зазначена лексема набуває символічного значення, репрезентуючи вимушене відхилення від можливості досягнення свободи. Поєднання цієї дії з часовим маркером нім. *im letzten Moment* підсилює драматизм ситуації: свобода постає як максимально наближена, але водночас недосяжна. Емоційна реакція мовця нім. *das halte ich nicht aus, es war wirklich frustrierend* завершує цей екскурс у минуле, надаючи йому виразного особистісного виміру.

Як безпосередній свідок подій, А. Меркель чітко окреслює часовий нім. *das Jahr 1989* і географічний нім. *Überall in Europa, In Polen, in Ungarn, in der Tschechoslowakei* чинники, що маркують історичний злам, наприклад:

(4) нім. *Dann kam das Jahr 1989. Überall in Europa setzte der gemeinsame Wille zur Freiheit unglaubliche Kräfte frei. In Polen, in Ungarn, in der Tschechoslowakei und auch in der DDR wagten sich Hunderttausende auf die Straße. Die Menschen demonstrierten und brachten die Mauer zu Fall. Was viele Menschen nicht für möglich gehalten hatten – auch ich nicht –, wurde Realität. Da, wo früher eine dunkle Wand war, öffnete sich plötzlich eine Tür. Auch für mich war der Moment gekommen, hindurchzutreten. Ich musste nicht mehr im letzten Moment vor der Freiheit abbiegen. Ich konnte diese Grenze überschreiten und ins Offene gehen.*

Зазначені хронологічні та просторові чинники окреслюють розширення індивідуального досвіду до рівня колективного, актуалізуючи та масштабуючи події, пов'язані з падінням комуністичних режимів. Важливо, що зміни подано як результат спільного прагнення до свободи нім. *der gemeinsame Wille zur Freiheit*. Цілком логічно, що трансформація охоплює й головний символ несвободи – Берлінську стіну: від нім. *eine dunkle Wand* до нім. *eine Tür*. Ці метафоричні образи відображають перехід від замкненості до відкритості й водночас переосмислюють попередній досвід обмеження. Особистісний вимір підтримується твердженням, що фактично скасовує ситуацію вимушеної несвободи: нім. *Ich musste nicht mehr im letzten Moment vor der Freiheit abbiegen*. Характерно, що синтаксична конструкція відтворюється як апеляція до раніше описаної ситуації, але з додаванням заперечення нім. *nicht*, яке маркує її подолання. Свобода як можливість підтримується модальним дієсловом нім. *können* для перетину будь-яких кордонів на шляху до нового, відкритого простору нім. *ins Offene gehen*.

Завершення цього фрагмента супроводжується переходом до узагальнення особистого досвіду, що набуває форми першої настанови. А. Меркель експліцитно формулює його як нім. *als meinen ersten Gedanken*, адресований аудиторії, наприклад:

(5) нім. *In diesen Monaten vor 30 Jahren habe ich persönlich erlebt, dass nichts so bleiben muss, wie es ist. Diese Erfahrung, liebe Graduierte, möchte ich Ihnen für Ihre Zukunft als meinen ersten Gedanken mitgeben: Was fest gefügt und unveränderlich scheint, das kann sich ändern.*

Ключовим є твердження нім. *nichts so bleiben muss, wie es ist*, що репрезентує досвід змін як універсальний принцип. Особисто пережитий історичний злам трансформується у загальнозначущий висновок, що виходить за межі індивідуального наративу. Важливу роль відіграє звернення до адресатів нім. *liebe Graduierte*, що маркує перехід від розповіді до прямої комунікації та підсилює апелятивний характер висловлювання. Формула нім. *Was fest gefügt und unveränderlich scheint, das kann sich ändern* функціонує як узагальнююча сентенція після роздумів про незворотність змін. Отже, індивідуальний досвід трансформується в універсальну настанову,

яка структурує подальше розгортання промови.

Важливим риторичним прийомом у промові є паралелізація досвіду різних поколінь. Політик зіставляє сучасну аудиторію випускників із поколінням своїх батьків, акцентуючи на їхньому однаковому віковому статусі в різні історичні періоди, пор.:

(6) нім. *Die Generation meiner Eltern musste das überaus schmerzlich lernen. Mein Vater und meine Mutter wurden 1926 und 1928 geboren. Als sie so alt waren wie die meisten von Ihnen hier heute, waren der Zivilisationsbruch der Shoa und der Zweite Weltkrieg gerade vorbei. Mein Land, Deutschland, hatte unvorstellbares Leid über Europa und die Welt gebracht. Wie wahrscheinlich wäre es gewesen, dass sich Sieger und Besiegte für lange Zeit unversöhnlich gegenüberstehen würden? Aber stattdessen überwand Europa jahrhundertelange Konflikte. Es entstand eine Friedensordnung, die auf Gemeinsamkeit baut statt auf scheinbare nationale Stärke. Bei allen Diskussionen und zwischenzeitlichen Rückschlägen bin ich fest überzeugt: Wir Europäerinnen und Europäer sind zu unserem Glück vereint.*

У прикладі (6) відбувається розширення часової перспективи: від подій 1989 року до середини XX століття. Така ретроспекція дає змогу представити зміни як тривалий і складний процес, що охоплює кілька поколінь. А. Меркель звертається до досвіду своїх батьків, локалізуючи його в контексті Другої світової війни та Голокосту, що позначається як нім. *Zivilisationsbruch der Shoa*. Важливу функцію виконує риторичне питання у формі Кон'юнктив II нім. *Wie wahrscheinlich wäre es gewesen...*, що актуалізує міркування про ймовірність тривалого конфлікту між переможцями та переможеними. Проте такі очікування протиставляються твердженню про подолання конфліктів і формування нової моделі співіснування. Тут артикулюється позитивна інтерпретація історичного досвіду: Європа постає як простір, що подолав протистояння і вибудував основу для єдності нім. *Gemeinsamkeit* на протигагу уявній національній силі нім. *scheinbare nationale Stärke*. Твердження нім. *Wir Europäerinnen und Europäer sind zu unserem Glück vereint* виконує функцію узагальнюючої сентенції, яка підсилює першу настанову та водночас готує підґрунтя для наступного смислового блоку, пов'язаного з ідеєю спільної дії.

Цілком логічним убачається звернення канцлера до німецько-американських відносин. Тут А. Меркель робить акцент на плані Маршалла, який постає як ключовий чинник трансформації відносин між колишніми воєнними противниками. Цей план сприяв формуванню нової моделі взаємодії, у межах якої конфронтація поступається співпраці, а протистояння – партнерству, пор.:

(7) нім. *Auch das Verhältnis zwischen Deutschen und Amerikanern zeigt, wie aus ehemaligen Kriegsgegnern Freunde wurden. Ganz wesentlich hat dazu der Plan von George Marshall beigetragen, den er hier 1947 bei einer Commencement Speech verkündete. Die transatlantische Partnerschaft mit unseren Werten von Demokratie und Menschenrechten hat uns eine nun schon über 70 Jahre dauernde Zeit des Friedens und des Wohlstands beschert, von der alle Seiten profitieren.*

Звернення до цього документу вбачається невинновим. Джордж Маршалл, тодішній Державний секретар США, оголосив про Європейську програму відновлення під час своєї урочистої промови перед випускниками Гарвардського університету 5 червня 1947 року. Закцентуємо на спільних рисах комунікативного простору обох виступів: традиційна церемонія в академічному середовищі, відомий політичний діяч як запрошений промовець і чинник адресата. У прикладі (7) простежується своєрідна історична діалогічність: американський політик окреслює перспективи відновлення Європи, тоді як Ангела Меркель, федеральний канцлер об'єднаної Німеччини, осмислює результати цієї програми через понад сімдесят років. Так у єдиному смислового просторі актуалізується спадкоємність політичних позицій XX і XXI століть. План Маршалла постає як успішна модель трансформації міжнародних відносин, що сприяла переходу від конфронтації до трансатлантичного партнерства заради добробуту та миру. Показово, що у прикладі (7) домінує суспільно-політична лексика, що репрезентує базові ціннісні концепти демократичного устрою нім. *Frieden, Wohlstand, Werte von Demokratie und Menschenrechten*. У такий спосіб історичний факт набуває аргументативного значення й демонструє результативність співпраці з акцентом на тезі про важливість цінностей демократії та прав людини.

Ангела Меркель переходить від історичних прикладів до безпосереднього визначення принципів дії, підкреслюючи, що позитивні зміни можливі лише за умови спільних зусиль, наприклад:

(8) нім. *Veränderungen zum Guten sind möglich, wenn wir sie gemeinsam angehen. In Alleingängen wird das nicht gelingen. Und so ist dies mein zweiter Gedanke für Sie: Mehr denn je müssen wir multilateral statt unilateral denken und handeln, global statt national, weltoffen statt isolationistisch. Kurzum: gemeinsam statt allein.*

Приклад (8) побудований на системі антитез нім. *multilateral statt unilateral, global statt national, weltoffen statt isolationistisch*. Така структуру створює чітку бінарну опозицію, у межах якої позитивно марковані стратегії співпраці протиставляються негативно маркованим ізольованим формам дії. Завершальна формула нім. *Kurzum: gemeinsam statt allein* виконує функцію узагальнення, стисло репрезентуючи основний зміст настанови у формі еліптичної конструкції. Висловлення такого типу забезпечує афористичність, набуваючи простої, практично лозунгової форми, що підсилює риторичний вплив. Цікаво, що друга настанова формулюється як імператив колективної дії, що спирається на попередньо наведені історичні приклади та набуває універсального значення.

Для транспарентності своїх міркувань щодо відмінностей між поколіннями Ангела Меркель звертається до конкретного утилітарного об'єкта – смартфона, пор.:

(9) нім. *Sie, liebe Absolventinnen und Absolventen, werden dazu in Zukunft noch ganz andere Chancen haben als meine Generation. Wahrscheinlich hat Ihr Smartphone weitaus mehr Rechenleistung als der von der Sowjetunion nachgebaute IBM-Großrechner, den ich 1986 für meine Dissertation in der DDR nutzen konnte... Liebe Absolventen, es liegt im Wesentlichen an Ihnen, wie wir diese Chancen nutzen werden. Sie werden es sein, die darüber mitentscheiden, wie sich unsere Art zu arbeiten, zu kommunizieren, uns fortzubewegen, ja, unsere ganze Art zu leben, weiterentwickeln wird.*

Контраст, побудований на протиставленні технічних можливостей різних епох, оформлено через зіставлення іменників-термінів нім. *Smartphone – IBM-Großrechner*. Визначальну роль при цьому відіграють їхні означення. Для іменника нім. *Smartphone* у цій функції використано присвійний займенник нім. *Ihr*, що вказує на володіння цим гаджетом усіма присутніми й водночас актуалізує адресність висловлювання. Натомість іменник нім. *IBM-Großrechner* супроводжується двома означеннями: перше – поширене, виражене Partizip II нім. *nachgebaute* з уточненням країни виготовлення (нім. *von der Sowjetunion*); друге – означальне підрядне речення з конектором нім. *den*, що містить інформацію про особистий досвід мовця використання цього обладнання під час підготовки дисертації. Така асиметрія в структурі означень унаочнює різницю між доступністю сучасних технологій і складністю технічних засобів попередньої епохи. У прикладі (9) привертає увагу використання особових і присвійних займенників нім. *Sie-wir, unser*, що виконують важливу риторичну функцію. У висловлюванні нім. *es liegt an Ihnen...* відповідальність безпосередньо покладається на адресата, що підсилює апелятивний характер мовлення. Подальший перехід до форми першої особи множини нім. *wie wir diese Chancen nutzen werden* засвідчує включення канцлера в спільний простір дії у майбутньому. Така зміна займенникової перспективи виконує функцію солідаризації, формуючи ефект єдності між політиком і аудиторією. Використання дієслова нім. *mitentscheiden* із префіксом нім. *mit-* актуалізує значення спільної участі у процесі ухвалення рішень, що робить адресата активним співучасником побудови майбутнього.

Ангела Меркель формулює третю настанову, що має етичний характер і базується на саморефлексії. Самопозиціонування через конструкцію нім. *„Als Bundeskanzlerin...“* підкреслює відповідальність політичного діяча та легітимує подальші міркування, пор.:

(10) нім. *Als Bundeskanzlerin muss ich mich oft fragen: Tue ich das Richtige? Tue ich etwas, weil es richtig ist, oder nur, weil es möglich ist? Das sollten auch Sie sich immer wieder fragen – und das ist mein dritter Gedanke für Sie heute. Setzen wir die Regeln der Technik oder bestimmt die Technik unser Zusammenleben? Stellen wir den Menschen mit seiner Würde und in all seinen Facetten in den Mittelpunkt oder sehen in ihm nur den Kunden, die Datenquelle, das Überwachungsobjekt? Das sind schwierige Fragen. Ich habe gelernt, dass auch für schwierige Fragen Antworten gefunden werden können, wenn wir die Welt immer auch mit den Augen des anderen sehen. Wenn wir Respekt vor der*

Geschichte, der Tradition, der Religion und der Identität anderer haben. Wenn wir fest zu unseren unveräußerlichen Werten stehen und genau danach handeln.

Низка риторичних питань нім. *Tue ich das Richtige?, Oder nur, weil es möglich ist?* актуалізує ключову етичну дилему: розмежування правильного і можливого. Риторичні питання зі зміною особового займенника з одними на множину нім. *ich-wir* нім. *Setzen wir die Regeln der Technik, Stellen wir den Menschen in den Mittelpunkt* розширюють цю дилему до рівня суспільного значення, зокрема у контексті розвитку технологій. Для Меркель суттєвою є опозиція, у межах якої людина з її гідністю протиставляється об'єктам, зведеним до виконання конкретних функцій нім. *Kunde, Datenquelle, Überwachungsobjekt*, що репрезентують загрози технократичного підходу до особистості. Констатуючи складність поставлених питань нім. *schwierige Fragen*, Меркель пропонує шляхи їх розв'язання. Цей процес представлено низкою паралельних синтаксичних конструкцій із конектором нім. *wenn*, що вводить підрядні речення умови. Перше з них інтегроване в структуру складнопідрядного речення, натомість два наступні оформлені як самостійні, зі збереженням порядку слів підрядного речення. Така синтаксична організація виконує експресивну функцію та структурує висловлювання. У результаті формується змістова вісь: нім. *mit den Augen des anderen sehen* → *Respekt haben* → *zu Werten stehen* → *danach handeln*. Концептуальне наповнення цієї вісі становлять іменники нім. *Welt, Geschichte, Tradition, Religion, Identität*, що репрезентують чинник «іншого» нім. *des anderen*. Така послідовність відображає логіку переходу від сприйняття до практичної реалізації етичних принципів. Отже, третя настанова набуває універсального характеру: відповідальне рішення постає як результат здатності до емпатії, поваги до цінностей інших.

Наскрізним концептуальним компонентом промови виступає розгорнута метафора нім. *Mauer*, що відсилає до Берлінської стіни як головного символу несвободи та обмеження в особистій біографії А. Меркель. Розвиток думки канцлера рухається від цього історичного артефакту до «стіни» у свідомості людей, пор.:

(11) нім. *Was aber, liebe Absolventinnen und Absolventen, könnte Sie, was könnte uns daran hindern? Wieder sind es Mauern: Mauern in den Köpfen – aus Ignoranz und Engstirnigkeit. Sie verlaufen zwischen Mitgliedern einer Familie ebenso wie zwischen gesellschaftlichen Gruppen, Hautfarben, Völkern, Religionen. Ich wünsche mir, dass wir diese Mauern einreißen – Mauern, die uns immer wieder daran hindern, uns über die Welt zu verständigen, in der wir ja gemeinsam leben wollen. Ob es gelingt, liegt an uns. Deshalb, liebe Graduierte, mein vierter Gedanke: Bedenken Sie: nichts ist selbstverständlich. Unsere individuellen Freiheiten sind nicht selbstverständlich, Demokratie ist nicht selbstverständlich, Frieden nicht und Wohlstand auch nicht.*

У прикладі (11) А.Меркель формулює четверту настанову, репрезентовану як пошук відповіді на важливе запитання нім. *Was aber... könnte Sie, könnte uns daran hindern?* – питання про перешкоди на шляху прийняття інших. Використання системи особових займенників нім. *Sie – wir / uns* уможлиблює актуалізацію чинника адресата та сприяє солідаризації з аудиторією. У цьому контексті метафора нім. *Mauern* набуває значення серйозної загрози для свободи: йдеться не про фізичні бар'єри, а про обмеження у свідомості людей нім. *Mauern in den Köpfen – aus Ignoranz und Engstirnigkeit*. Розгортання цієї метафори здійснюється через перелік сфер, у яких виникають такі «стіни» нім. *Familie, gesellschaftliche Gruppen, Hautfarben, Völker, Religionen*, що підкреслює універсальний характер проблеми. Заклик нім. *Ich wünsche mir, dass wir diese Mauern einreißen...* репрезентує перехід від опису проблеми до її практичного подолання. Канцлер використовує дієслово нім. *einreißen*, яке реалізує семантику руйнування й підсилює спонукальну спрямованість висловлювання. Повтор лексеми нім. *Mauern* виконує функцію смислового акценту, тоді як означальне підрядне речення нім. *Mauern, die uns immer wieder daran hindern...* конкретизує їхню функцію як постійної перешкоди для взаєморозуміння. Висловлювання нім. *wir ja gemeinsam leben wollen* актуалізує прагнення до спільного існування, підсилюючи гуманістичний пафос настанови. У прикладі (11) політик вводить ціннісний вимір настанови. Синтаксична паралельність частин складносурядного речення з повтором предикативної частини нім. *ist / sind nicht selbstverständlich* набуває ознак епіфори, створюючи ефект ритмічного наголошення, актуалізуючи при цьому у функції підметів ключові поняття нім. *Freiheit, Demokratie, Frieden, Wohlstand*. Така повторюваність підсилює експресивність

висловлювання. Отже, четверта настанова поєднує метафоричне осмислення перешкод із акцентом на крихкості базових цінностей, підкреслюючи необхідність їх усвідомлення та збереження.

У прикладі (12) Ангела Меркель формулює п'яту настанову з виразним мотиваційним характером, здійснювану через низку спонукальних конструкцій із дієсловом у формі імператива нім. *Fragen wir...*, що орієнтують адресата на переосмислення звичних моделей мислення, пор.:

(12) нім. *Fragen wir deshalb nicht zuerst, was nicht geht oder was schon immer so war. Fragen wir zuerst, was geht, und suchen wir nach dem, was noch nie so gemacht wurde. Genau diese Worte habe ich im Jahr 2005 in meiner allerersten Regierungserklärung als neu gewählte Bundeskanzlerin der Bundesrepublik Deutschland, als erste Frau in diesem Amt, im Deutschen Bundestag, dem deutschen Parlament, gesagt. Und genau mit diesen Worten möchte ich Ihnen auch meinen fünften Gedanken sagen: Überraschen wir uns damit, was möglich ist – überraschen wir uns damit, was wir können!*

Опозиція нім. *was nicht geht / was schon immer so war* ↔ „*was geht / was noch nie so gemacht wurde*“ структурує висловлювання, спрямовуючи його від обмеження до можливості, від традиції до інновації. Така організація створює динамічний вектор мислення, орієнтований на пошук нових рішень. Суттєвим постає автобіографічний компонент: посилення на власний унікальний досвід, зокрема на першу урядову промову першої жінки на посаді федерального канцлера ФРН у Бундестазі, підсилює авторитет мовця та легітимізує висловлену настанову як перевірену практикою. Кульмінацією виступає формулювання нім. *Überraschen wir uns damit, was möglich ist – überraschen wir uns damit, was wir können!*, у якому анафоричний повтор виконує функцію заклику до перетворення можливого на власну спроможність діяти та підсилює експресивність висловлювання. Показовим є вибір дієслова нім. *überraschen*, нетипового для політичного мовлення. У цьому контексті воно підтримує семантику наскрізної лексеми нім. *Zauber*, оскільки ідея можливого постає як така, що здатна вражати та відкривати нові горизонти. У такий спосіб п'ята настанова актуалізує ідею активного пізнання власного потенціалу, орієнтуючи адресата на подолання обмежень і відкритість до нового.

Шоста настанова вирізняється філософсько-екзистенційним виміром і спрямована на осмислення фундаментальних основ буття, пор.:

(13) нім. *Als meine sechste Erfahrung kann ich Ihnen deshalb auch sagen: Der Moment der Offenheit ist auch ein Moment des Risikos. Das Loslassen des Alten gehört zum Neuanfang dazu. Es gibt keinen Anfang ohne ein Ende, keinen Tag ohne die Nacht, kein Leben ohne den Tod. Unser ganzes Leben besteht aus der Differenz, aus dem Unterschied zwischen dem Beginnen und dem Beenden. Das, was dazwischenliegt, nennen wir Leben und Erfahrung. Ich glaube, dass wir immer wieder bereit sein müssen, Dinge zu beenden, um den Zauber des Anfangens zu spüren und Chancen wirklich zu nutzen. Das war meine Erfahrung im Studium, in der Wissenschaft – und das ist sie in der Politik. Und wer weiß, was für mich nach dem Leben als Politikerin folgt? Es ist völlig offen. Nur eines ist klar: es wird wieder etwas Anderes und Neues sein.*

У прикладі (13) центральною є ідея взаємозумовленості початку і завершення з репрезентацією через однакові за побудовою синтаксичні конструкції, що містять базові антитези – антонімічні пари (нім. *kein Anfang ohne ein Ende, kein Tag ohne die Nacht, kein Leben ohne den Tod*). Така синтаксична організація створює ритмічну структуру та підкреслює універсальність висловленої думки. Показовим є введення концептів нім. *Differenz* і нім. *Unterschied* як маркерів змінності, притаманної людському існуванню. Тут йдеться не тільки про різницю між початком і кінцем нім. *zwischen dem Beginnen und dem Beenden*. У цьому контексті опозиції функціонують як узагальнені моделі буття, у межах яких життя постає як чергування початків і завершень, що в сукупності формує життєвий досвід. У прикладі (13) конструкція з модальним дієсловом нім. *wir müssen bereit sein...* актуалізує необхідність постійної готовності до завершення як передумови нового старту. Особливої ваги набуває лексема нім. *Zauber*, що позначає емоційно-ціннісну характеристику феномену початку та забезпечує внутрішню смислову єдність промови. Цілком логічно, що А. Меркель наголошує на універсальності свого досвіду, поширюючи його на різні сфери діяльності нім. *im Studium, in der Wissenschaft – und ... in der Politik*.

Риторичне запитання нім. *Und wer weiß, was für mich nach dem Leben als Politikerin folgt?* репрезентує роздуми мовця про подальший життєвий етап після завершення політичної кар'єри. У цьому контексті невизначеність інтерпретується не як загроза, а як відкритість до нового досвіду. Висловлювання нім. *Es ist völlig offen. Nur eines ist klar: es wird wieder etwas Anderes und Neues sein* формують змістову програму прийняття нового через лексеми позитивної конотації нім. *offen, klar, neu*. А. Меркель використовує прислівник нім. *wieder* для акцентування повторюваності таких змін у своєму житті.

Завершальний англомовний фрагмент промови репрезентує узагальнення основних настанов, сформульованих політиком, пор.:

(14) англ. *That's why I want to leave this wish with you: Tear down walls of ignorance and narrowmindedness, for nothing has to stay as it is. Take joint action – in the interests of a multilateral global world. Keep asking yourselves: Am I doing something because it is right or simply because it is possible? Don't forget that freedom is never something that can be taken for granted. Surprise yourselves with what is possible. Remember that openness always involves risks. Letting go of the old is part of a new beginning. And above all: Nothing can be taken for granted, everything is possible.*

Приклад (14) побудований на низці імперативних спонукальних конструкцій англ. *Tear down walls, Take joint action, Keep asking yourselves, Don't forget, Surprise yourselves, Remember*, що надає висловлюванню виразної ритмічності та підсилює його переконливість. Кожен елемент цього переліку відсилає до окремих смислових блоків промови: подолання «стін», спільна дія, етичний вибір, усвідомлення цінності свободи, відкритість до можливого та прийняття ризику. У такий спосіб формується цілісна система ціннісних орієнтирів, репрезентована у стислій і афористичній формі. Формула англ. *Nothing can be taken for granted, everything is possible* виконує функцію концептуального підсумку, що визначає загальний пафос промови.

Висновки та перспективи. Проведений аналіз дає змогу встановити, що промова федерального канцлера ФРН Ангели Меркель перед випускниками Гарвардського університету належить до епідейктичного типу мовлення та характеризується чіткою композиційною організацією і високим рівнем риторичної впорядкованості. Її структура, традиційна для урочистих виступів, вибудовується як система послідовно розгорнутих настанов, кожна з яких реалізується за допомогою відповідних лексико-семантичних і синтаксичних засобів, зокрема засобів експресивного синтаксису. До базових ознак такої промови належить передусім експліцитний особистісний вимір, що реалізується через репрезентацію власної історії досягнення успіху, яка охоплює не лише фактологічний, а й емоційний аспект біографії. Цей компонент підтримується фіксацією впливу історичних подій на долю політика, символічним утіленням яких виступає артефакт – нім. *Berliner Mauer*, що представляє досвід обмеження та подальшого подолання несвободи. Асиметричною антитезою нім. *Mauer* виступає стрижневий інтертекстуальний концепт нім. *Zauber*, що забезпечує внутрішню смислову єдність тексту та маркує наратив як образно-піднесений.

Лексеми нім. *Freiheit, Demokratie, Frieden, Wohlstand* відображають систему базових цінностей політичного діяча. Разом зазначені мовні засоби формують цілісну аксіологічну модель А.Меркель і визначають високий риторичний потенціал епідейктичного мовлення.

Перспективним напрямом подальших досліджень є встановлення спільних рис і відмінностей в епідейктичному мовленні політичних діячів США і ФРН, зокрема в ретроспективному аспекті, з урахуванням історичних і соціокультурних чинників.

Бібліографічний список

- Андрущенко, І., 2025. Лінгвостилістичні характеристики першої промови прем'єр-міністрів Великої Британії. *Advanced Linguistics*, 16, с.67-74.
- Кондратенко, Н., 2022. Інавгураційна промова як мовленнєвий жанр президентської риторики в українському і словацькому політичному дискурсі. *Slavica Slovaca*, 57(1), с. 33–46.
- Aristotle, 2007. *On Rhetoric: A Theory of Civic Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Atkins, J. and Finlayson, A., 2016. 'As Shakespeare so memorably said...': Quotation, rhetoric, and the performance of politics. *Political Studies*, 64(1), pp. 164–181.
- Charteris-Black, J., 2014. *Analysing Political Speeches: Rhetoric, Discourse and Metaphor*. London:

Palgrave Macmillan,

Condit, C. M., 1985. The Functions of Epideictic: The Boston Massacre Orations as Exemplar. *Communication Quarterly*, 33(4), pp. 284–299.

Kotenko, O., Kosharna, N., Chepurna, M., Trebyk, O., Bakhov, I., 2023. Linguistic and Stylistic Features of English Public Speeches. *World Journal of English Language*, 13(4), pp. 56–60.

Merkel, A., 2019. Rede von Bundeskanzlerin Merkel bei der 368. Graduationsfeier der Harvard University am 30. Mai 2019 in Cambridge/USA. [online] Available at: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/archiv-bundesregierung/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-bei-der-368-graduationsfeier-der-harvard-university-am-30-mai-2019-in-cambridge-usa-1633384>>

Pernot, L., 2015. *Epideictic Rhetoric: Questioning the Stakes of Ancient Praise*. Austin: University of Texas Press.

References

Andrushchenko, I., 2025. Linhvostylistychni kharakterystyky pershoi promovy prem'ier-ministriv Velykoi Brytanii [Linguistic and stylistic characteristics of the first speeches of UK Prime Ministers]. *Advanced Linguistics*, 16, 67–74. (in Ukrainian).

Aristotle, 2007. *On Rhetoric: A Theory of Civic Discourse*. Oxford: Oxford University Press.

Atkins, J. and Finlayson, A., 2016. 'As Shakespeare so memorably said...': Quotation, rhetoric, and the performance of politics. *Political Studies*, 64(1), pp. 164–181.

Charteris-Black, J., 2014. *Analysing Political Speeches: Rhetoric, Discourse and Metaphor*. London: Palgrave Macmillan.

Condit, C. M., 1985. The Functions of Epideictic: The Boston Massacre Orations as Exemplar. *Communication Quarterly*, 33(4), pp. 284–299.

Kondratenko, N., 2022. Inavhuratsiina promova yak movlennievyyi zhanr prezydentskoi rytoryky v ukrainskomu i slovatskomu politychnomu dyskursi [Inaugural speech as a speech genre of presidential rhetoric in Ukrainian and Slovak political discourse]. *Slavica Slovaca*, 57(1), 33–46. (in Ukrainian).

Kotenko, O., Kosharna, N., Chepurna, M., Trebyk, O., Bakhov, I., 2023. Linguistic and Stylistic Features of English Public Speeches. *World Journal of English Language*, 13(4), pp. 56–60.

Merkel, A., 2019. Rede von Bundeskanzlerin Merkel bei der 368. Graduationsfeier der Harvard University am 30. Mai 2019 in Cambridge/USA. [online] Available at: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/archiv-bundesregierung/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-bei-der-368-graduationsfeier-der-harvard-university-am-30-mai-2019-in-cambridge-usa-1633384>>

Pernot, L., 2015. *Epideictic Rhetoric: Questioning the Stakes of Ancient Praise*. Austin: University of Texas Press.

Стаття надійшла до редколегії 14.03.2026.

Natalia Pyrlík

FEATURES OF EPIDEICTIC SPEECH OF A POLITICAL FIGURE (A CASE STUDY OF ANGELA MERKEL'S SPEECH)

The present study explores the specific features of epideictic speech as a distinct type of political discourse, with particular attention to its functioning in communicative contexts where direct political influence is not the dominant goal. The relevance of the research is determined by the need to identify the linguistic mechanisms underlying the adaptation of political speech to such contexts, in which the communicative focus shifts from persuasion in the narrow political sense to the formation of shared values and collective meanings. The material of the study is the commencement speech delivered by Angela Merkel, Federal Chancellor of Germany, to the graduates of Harvard University. This type of speech, traditionally associated with ceremonial academic events in the United States, functions as a form of public discourse that actualizes socially significant cultural and value-oriented meanings. In this regard, it provides a productive basis for examining the epideictic dimension of political speech in a non-political communicative setting. The aim of the study is to identify the compositional and

rhetorical features of epideictic speech and to determine their role in shaping its persuasive and value-oriented potential. The methodological framework of the research is based on the principles of discourse analysis and rhetorical theory. The study employs a set of methods, including discourse analysis, contextual-interpretative analysis, stylistic analysis, and elements of rhetorical analysis, which together make it possible to examine both the structural organization of the speech and its semantic and pragmatic characteristics. The analysis shows that the speech delivered by Angela Merkel is characterized by a clear compositional organization and a high degree of rhetorical structuring. The speech, typical of ceremonial addresses, is organized as a system of six consecutively developed guidelines, each of which is realized through appropriate lexical-semantic and syntactic means, in particular through the use of expressive syntax. This structural arrangement contributes to the coherence of the text and enhances its impact on the audience. One of the defining features of the speech is its explicit personal dimension, manifested through the representation of the speaker's own life experience. The narrative of personal success includes not only factual but also emotional components, which increases the degree of audience engagement and strengthens the persuasive effect. This personal dimension is closely connected with references to historical events that influenced the speaker's life. These events are symbolically embodied in the artifact Berliner Mauer, which represents the experience of restriction and the subsequent overcoming of unfreedom. An important role in the semantic organization of the speech is played by the key intertextual concept Zauber, which functions as an asymmetrical antithesis to Mauer. While Mauer symbolizes limitation, Zauber represents the transformative potential of beginnings and change. The interaction of these concepts ensures the internal semantic unity of the text and contributes to the construction of an elevated and figuratively marked narrative. The axiological dimension of the speech is realized through a system of value-laden lexemes, including Freiheit, Demokratie, Frieden, and Wohlstand, which reflect the fundamental values articulated by the speaker. These lexical units, together with the compositional and rhetorical features of the speech, form a coherent axiological model and determine the high rhetorical potential of epideictic discourse. The results of the study demonstrate that epideictic speech in such communicative contexts functions as a powerful means of shaping collective values and influencing the audience through indirect communicative strategies. The findings contribute to a deeper understanding of the mechanisms of value-oriented political communication and highlight the role of epideictic discourse in contemporary public speaking practices.

Key words: *epideictic speech, political figure, axiological model, political discourse, rhetorical strategy, Angela Merkel.*